

Yazı İşleri Müdürü Tarafından Hazırlanan Basın Özeti

Büyük Daire Kararı¹

VARNAVA VE DİĞERLERİ V. TÜRKİYE*

(Başvuru no. 16064/90, 16065/90, 16066/90, 16068/90, 16069/90, 16070/90, 16071/90, 16072/90 ve 16073/90)

KUZEY KIBRIS'TAKİ 1974 ÇATIŞMASI SIRASINDAKİ KAYBETMELER

Eleftherios Thoma ve Savvas Hadjipanteli bakımından

Madde 2'nin devam eden ihlali (yaşam hakkı)

Madde 3'ün devam eden ihlali (insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasağı)

Madde 5'in devam eden ihlali (özgürlük ve güvenlik hakkı)

Kayıp diğer yedi adam bakımından Madde 5'in ihlal edilmediği

Sözleşme'nin 41. maddesi (adil tazmin) uyarınca Mahkeme, başvuru için manevi zarara karşılık 12.000 euro (EUR) ve maliyet ve giderler için 8000 EUR verilmesine hükmetmiştir. (Karara İngilizce ve Fransızca erişilebilir.)

Ana olgular

Başvurular, dokuz Türk ordusu tarafından, Temmuz ve Ağustos 1974'te Kuzey Kıbrıs'ta yürütülen askeri operasyonlar sırasında kaybedilen 18 Kıbrıs vatandaşının adı altında ve onlar adına Mahkeme'ye sunulmuştur. Diğer dokuz başvuru kaybedilen adamların akrabasıdır veya akrabasıydı.

Kaybedilen dokuz kişi arasından sekizi, Türk ordusunun ilerlemesini durdurmaya çalışan Kıbrıs Rum güçlerinin üyesiydi. Birtakım tanık ifadelerine göre, Türk ordusu tarafından yakalanan savaş tutsakları arasındaydılar. Dokuzuncu kişi, bir banka çalışanı olan Bay Hadjipanteli, 18 Ağustos 1974'te Türk askerleri tarafından sorgulanmak üzere alınmıştı. Birçok kurşun izi taşıyan cesedi, 2007'de Birleşmiş Milletler Kayıp Kişiler Komitesi (CMP) tarafından yürütülen bir görev sırasında bulunmuştur.

Türk Hükümeti bu adamların Türk ordusu tarafından esir alınmış olduğuna karşı çıkmıştır. İlk sekiz kişinin çatışmada ölen askeri personel olduğunu ve dokuzuncu kişinin adının, Uluslararası Kızılhaç tarafından denetlenen, belirtilen tutukevinde tutulan Kıbrıslı Rum tutsaklar listesinde geçmediğini ileri sürmüşlerdir. Ancak Kıbrıs Hükümeti dokuz adamın Türk güçlerinin kontrolündeki bölgelerde kaybolduklarını belirtmiştir.

¹ Büyük Daire kararları kesindir (Sözleşme'nin 44. maddesi).

* Bu basın bildirisi İngilizce'den Türkçe'ye Avrupa Birliği'nin Hafıza Merkezi tarafından gerçekleştirilen Ağır İnsan Hakları İhlallerinde Cezasızlıkla Mücadele projesi kapsamındaki finansal desteğiyle Anasaya Gündemi işbirliğiyle İdil Özcan tarafından tercüme edilmiştir.

Şikayetler, usul ve Mahkeme'nin yapısı

Başvurucular akrabalarının 1974'te Türk askeri güçleri tarafından yakalandıktan sonra kaybolduklarını ve Türk makamlarının o zamandan beri bunun hesabını vermediğini iddia etmişlerdir. 2. (yaşam hakkı), 3. (insanlık dışı veya aşağılayıcı muamele yasağı), 4. (zorla çalıştırma yasağı), 5. (özgürlük ve güvenlik hakkı), 6. (adil yargılanma hakkı), 8. (özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı), 10. (ifade özgürlüğü), 12. (evlenme hakkı), 13. (etkili başvuru hakkı) ve 14. (ayrımcılık yasağı) maddelere dayanmışlardır.

Başvurular 25 Ocak 1990'da Avrupa İnsan Hakları Komisyonu'na yapılmıştır. Komisyon tarafından 2 Temmuz 1991'de birleştirilmiş ve 14 Nisan 1998'de kabul edilebilir bulunmuştur. 1 Kasım 1998'de Mahkeme'ye aktarılmıştır.

10 Ocak 2008 tarihli kararında ("Daire kararı"), Daire oybirliğiyle Sözleşme'nin 2., 3. ve 5. maddelerinin ihlal edildiğine ve Sözleşme'nin 4., 6., 8., 10., 12., 13. ve 14. maddeleri altında ayrı bir mesele doğmadığına hükmetmiştir. Ayrıca verilen ihlal kararının başvuru yapanların yaşadığı manevi zarara karşı tek başına yeterli adil tazmin teşkil ettiğine hükmetmiştir.

Dava, 7 Temmuz 2008'de, Sözleşme'nin 43. maddesi uyarınca Türk Hükümeti'nin talebi üzerine Büyük Daire'ye sevk edilmiştir. Kıbrıs Hükümeti ve Eylül 2008'de yazılı usule katılmasına izin verilen REDRESS isimli örgüt de yazılı gözlemlerini sunmuştur. 19 Kasım 2008'de Strazburg'daki Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi'nde açık bir duruşma gerçekleşmiştir.

Hükümet, Mahkeme'nin davayı inceleme yetkisine birden çok noktada karşı çıkmıştır. İlk olarak, diğer hususların yanı sıra, Mahkeme dördüncü Devletlerarası davada tüm kayıp Kıbrıs Rumlarının kaybedilmeleri meselesi hakkında halihazırda karar verdiği için, bu başvuruların incelenmesinde bir hukuki menfaat bulunmadığını ileri sürmüşlerdir. İkinci olarak, başvurular Türkiye'nin bireysel başvuru hakkını kabul ettiği 28 Ocak 1987'den önce gerçekleşen olgular ile ilgili olduğundan, başvurular Mahkeme'nin zaman bakımından yetkisinin dışında kalmaktadır. Son olarak, olaylar ile Türkiye'nin bireysel başvuru hakkını kabul etmesinden altı ay sonraki dönemde Mahkeme önüne getirilmediği için kabul edilemez bulunması gereken başvuruların yapılması arasında çok uzun zaman geçmiştir.

Karar aşağıda ismi yer alan 17 yargıçtan oluşan Büyük Daire tarafından verilmiştir:

yargıçlar

Jean-Paul **Costa** (Fransa), Başkan,

Françoise **Tulkens** (Belçika),

Josep **Casadevall** (Andorra),

Anatoly **Kovler** (Rusya),

Vladimiro **Zagrebel'sky** (İtalya),

Lech **Garlicki** (Polonya),

Dean **Spielmann** (Lüksemburg),

Sverre Erik **Jebens** (Norveç),

Ineta **Ziemele** (Letonya),

Mark **Villiger** (Liechtenstein),

Päivi **Hirvelä** (Finlandiya),

Luis **López Guerra** (İspanya),

Mirjana Lazarova **Trajkowska** ("Makedonya Eski Yugoslav Cumhuriyeti"),

Nona **Tsotsoria** (Gürcistan),
Ann **Power** (İrlanda),
Zdravka **Kalaydjieva** (Bulgaristan),
Gönül **Erönen** (Türkiye), **ad hoc yargıç**,
and Erik **Fribergh**, *Yazı İşleri Müdürü*.

Mahkeme'nin Kararı

Hükümet'in ilk itirazları

Hukuki menfaat

İlk olarak Mahkeme, bir başvurunun halihazırda incelemiş olduğu bir başka başvuruyla esasen aynı olması için, yalnızca esasen aynı olgu ve şikayetleri ilgilendirmesi gerekmediğini, aynı zamanda aynı kişiler tarafından yapılması gerektiğini kaydetmiştir. Dördüncü Devletlerarası dava gerçekten de tüm kayıp kişiler bakımından bir ihlal bulmuşsa da, bireysel başvurular Mahkeme'nin münferit başvuru sahiplerinin yaşadığı maddi ve manevi zarara karşılık adil tazmin sağlayan tazminatlarına hükmetmesini ve alınabilecek genel veya münferit tedbirler belirtmesini sağlamıştır. Bu başvuruların incelenmesi için bir hukuki menfaatin var olduğu konusunda tatmin olduktan sonra, Mahkeme Hükümet'in itirazını reddetmiştir.

Zaman bakımından yetki

Mahkeme başvuru sahiplerinin iddialarının yalnızca 28 Ocak 1987'den (yani Türkiye'nin bireysel başvuru hakkını kabul ettiği tarihten) sonraki duruma ilişkin olduğunu belirttiklerini kaydetmiştir. Mahkeme, etkili bir soruşturma yaparak kayıp adamların akıbeti konusunda hesap verme yükümlülüğünün süregelen nitelikte olduğu ve hatta bu adamlar haklarında hiçbir haber olmadan 34 yıldan daha uzun bir süredir kayıp olsalar dahi, bu yükümlülüğün kayıp kişilerin akıbeti hakkında hesap verilmediği sürece devam edebileceğine hükmetmiştir. Buna göre Mahkeme Hükümet'in bu noktadaki itirazını reddetmiştir.

Mahkeme'ye geç başvuru

Mahkeme, başvuru sahiplerinin akrabaları 1974'te kaybolduktan 15 yıl sonra başvurularını yapmış olduklarını ve bunun onlar için 1987'den önce mümkün olmadığını kaydetmiştir. Uluslararası çatışmadan doğan istisnai durum dikkate alındığında, her ne kadar başvuru sahipleri Türkiye bireysel başvuru hakkını kabul ettikten üç yıl sonra şikayette bulunmuş olsalar da, Mahkeme başvuru sahiplerinin makul bir hızda davrandıkları konusunda tatmin olmuştur. Mahkeme bu itirazı da reddetmiştir.

Madde 2

Mahkeme, Türk Hükümeti'nin kayıp adamların herhangi birinin onların kontrolü altındaki çatışma bölgesinde ölü bulunduğu veya öldürülmüş olduğuna dair herhangi bir somut bilgi ortaya koymadığını kaydetmiştir. Bu adamların başına ne gelmiş olabileceğine dair, başvuru sahiplerinin adamların Türk Hükümetinin münhasır kontrolü altındaki bölgede kaybedildiklerine dair iddialarına karşı gelecek ikna edici başka bir açıklama da yapılmamıştır. Dördüncü Devletlerarası davadaki bulgular ışığında, ki bunlar çürütülmemiştir, bu kaybetmeler askeri operasyonlarla birlikte yaygın gözaltı ve öldürmelerin yaşandığı, yaşamı tehdit eden koşullar altında gerçekleşmiştir.

Mahkeme, CMP tarafından yapılan, devam eden mezardan çıkarma ve naaş teşhislerinin önemini tamamen kabul etmiştir ve akrabalara bilgi sağlanması ve naaşların teslim edilmesi için yapılan çalışmalar için CMP'yi takdir etmiştir. Ancak, çalışmaları soruşturma sürecinde önemli bir ilk adım olmakla beraber, Hükümet'in Madde 2 altında etkili soruşturma yürütme yükümlülüğünü karşılamaya yeterli değildir. Bilhassa CMP ne kayıp kişilerin ölümlerini çevreleyen olguları belirlemektedir, ne de hukuka aykırı şiddetin faillerinin cezai kovuşturmada hesap vermeleri için delil toplamakta veya delilleri değerlendirmektedir. Herhangi başka bir kurum veya makam da bu rolü üstlenmemiştir. Olayların üstünden uzun yıllar geçtikten sonra görgü tanığı delili toplamanın veya iddia edilen faillerin teşhis edilmesi ve onlara karşı bir dava oluşturulmasının bir hayli zor olacağına Mahkeme'nin şüphesi yoktur. Ancak Devletlerin etkili şekilde soruşturma yapmaya yönelik açık yükümlülüklerine dair yerleşik içtihadını hatırlatarak Mahkeme Türk Hükümeti'nin bu yönde gerekli çabayı sarf etmesi gerektiğine karar vermiştir. Dolayısıyla Mahkeme, Türkiye'nin 1974'te kaybolan dokuz adamın akıbetini etkili şekilde soruşturması nedeniyle Madde 2'nin devam eden bir ihlali olduğu sonucuna varmıştır.

Madde 3

Mahkeme 1974'teki kaybetmeler bağlamında, askeri operasyonun ciddi bir yaşam kaybı ve büyük ölçekli tutuklanmalarla sonuçlandığı, kayıp adamların akrabalarının aile üyelerinin öldürüldükleri mi, yoksa tutulduklarını mı bilmemenin ıstırabını yaşadıkları, dördüncü Devletlerarası davadaki bulgularını hatırlatmıştır. Ayrıca Kıbrıs'ın devam eden bölünmesi nedeniyle akrabalar bilgi arayışlarında çok ciddi engellerle karşılaşmışlardır.

Türk makamlarının bu gerçek endişeler karşısındaki sessizliği ancak insanlık dışı muamele olarak kategorize edilebilir. Mahkeme yukarıdaki bu bulgudan ayrılmak için hiçbir neden görmemiştir. Akrabaların acısının yayıldığı zamanın uzunluğu ve akrabaların yakın aile üyelerinin akıbetini bilmek için sahip olduğu ciddi kaygı karşısındaki resmi kayıtsızlık tavrı başvuru bakımından Madde 3'ün ihlaline neden olmuştur.

Madde 5

Mahkeme, her ikisi de ICRC listelerine tutuklu olarak dahil edilmiş iki kayıp adam Eleftherios Thoma ve Savvas Hadjipanteli'nin son olarak Türk veya Kıbrıslı Türk güçlerinin kontrolünde olan durumlarda görüldüğüne dair tartışılabilir bir dava olduğuna karar vermiştir. Ancak, Türk makamları onların tutulduğunu kabul etmemiş, onların hareketlerinin resmi izini gösteren herhangi bir belgesel delil de sağlamamıştır. Kayıp kişilerden herhangi birinin Mahkeme'nin değerlendirmesi altındaki dönemde tutulduklarını gösteren herhangi bir delil olmasa da, Türk Hükümeti'nin iki kayıp adamın gözaltına alındığı ve daha sonra görülmediklerine dair ileri tartışılabilir iddialara karşı etkili bir soruşturma yürüttüklerini göstermesi gerekmektedir. Mahkeme'nin Madde 2 ile ilgili yukarıdaki bulguları, makamların bu açıdan da gerekli soruşturmayı yürütmemiş olduklarına dair hiçbir şüphe bırakmamıştır. Dolayısıyla Eleftherios Thoma ve Savvas Hadjipanteli bakımından Madde 5'in devam eden bir ihlali vardır.

Diğer yedi adamın son olarak Türkiye kontrolü altında görüldüklerine gösteren yeterli delil olmadığından, onlar bakımından Madde 5 ihlal edilmemiştir.

Diğer Maddeler

Olayın olgularını, tarafların sunuşlarını ve Sözleşme'nin 2., 3. ve 5. maddeleri altındaki bulgularını göz önüne alarak Mahkeme, mevcut başvuruda ileri sürülen ana hukuki soruları

incelediği ve başvurucların kalan Şikayetleri hakkında ayrı bir karar vermenin gerekli olmadığı sonucuna varmıştır.

Yargıçlar Kalaydjieva, Power, Spielmann, Villiger ve Ziemele mutabık görüşler ve Judge Erönen bir karşı görüş belirtmiŐtır. Tüm görüşler karara eklenmiŐtır.